

L'HOME I EL PAISATGE

per Josep M. Panareda i Clopés

14 (542 / setembre 1981

ciència 9)

Cada dia es parla més que la presència i l'activitat de l'home modifiquen el medi natural. L'home té avui una gran capacitat per a aprofitar els recursos de la Terra i transformar-los, i molt d'enginy per a construir autopistes, aeroports, complexos industrials i grans blocs d'habitatges. Es parla de la degradació ambiental, de la contaminació de l'aire i de l'aigua; de les condicions de vida a les grans ciutats i de l'erosió dels sòls. És corrent pensar que això és un fenomen recent i que afecta especialment les àrees urbanes i industrials.

Quan es tracta d'un massís com el del Montseny, ja declarat *Parc Natural* i *Reserva de la Biosfera*, se sol pensar en un paisatge natural molt semblant al que seria si l'home no hi hagués estat. Una anàlisi detinguda de la història de l'ocupació i les activitats humanes i del funcionament dels sistemes naturals ens fa veure que el paisatge verge que hi hauria sense la intervenció de l'home seria ben diferent del que ara hi trobem.

Josep M. Panareda i Clopés (Santa Maria de Palautordera, 1945). Professor de geografia a la Universitat de Barcelona des del 1973. Les seves recerques han estat orientades vers estudis teòrics i metodològics de la ciència del paisatge i cartografia, aplicats d'una manera especial al Montseny. De les seves publicacions destaquen *Geografia de Catalunya* (Barcelona, 1977); la seva col·laboració a la *Geografia Física dels Països Catalans* (Barcelona, 1979); *Vegetació de Montserrat* (Barcelona, 1980) en col·laboració amb Josep Nuet; *Itinerari Geogràfic al Montseny* (Barcelona, 1980) i nombrosos articles sobre el Montseny.

Els objectius d'aquest escrit són fer veure que malgrat que el procés modern d'urbanització i d'industrialització hagi afectat poc el conjunt del Montseny, aquest ha estat ocupat i els seus recursos naturals aprofitats des de la prehistòria. S'hi exposa els trets fonamentals de la història del poblament, s'hi explica les activitats principals durant els últims segles i, per últim, s'hi indica alguns dels trets bàsics del paisatge actual, conseqüència tant d'un relleu i d'un clima determinats, com del

tipus d'ocupació i aprofitament realitzats per l'home.

LA HISTÒRIA DEL POBLAMENT

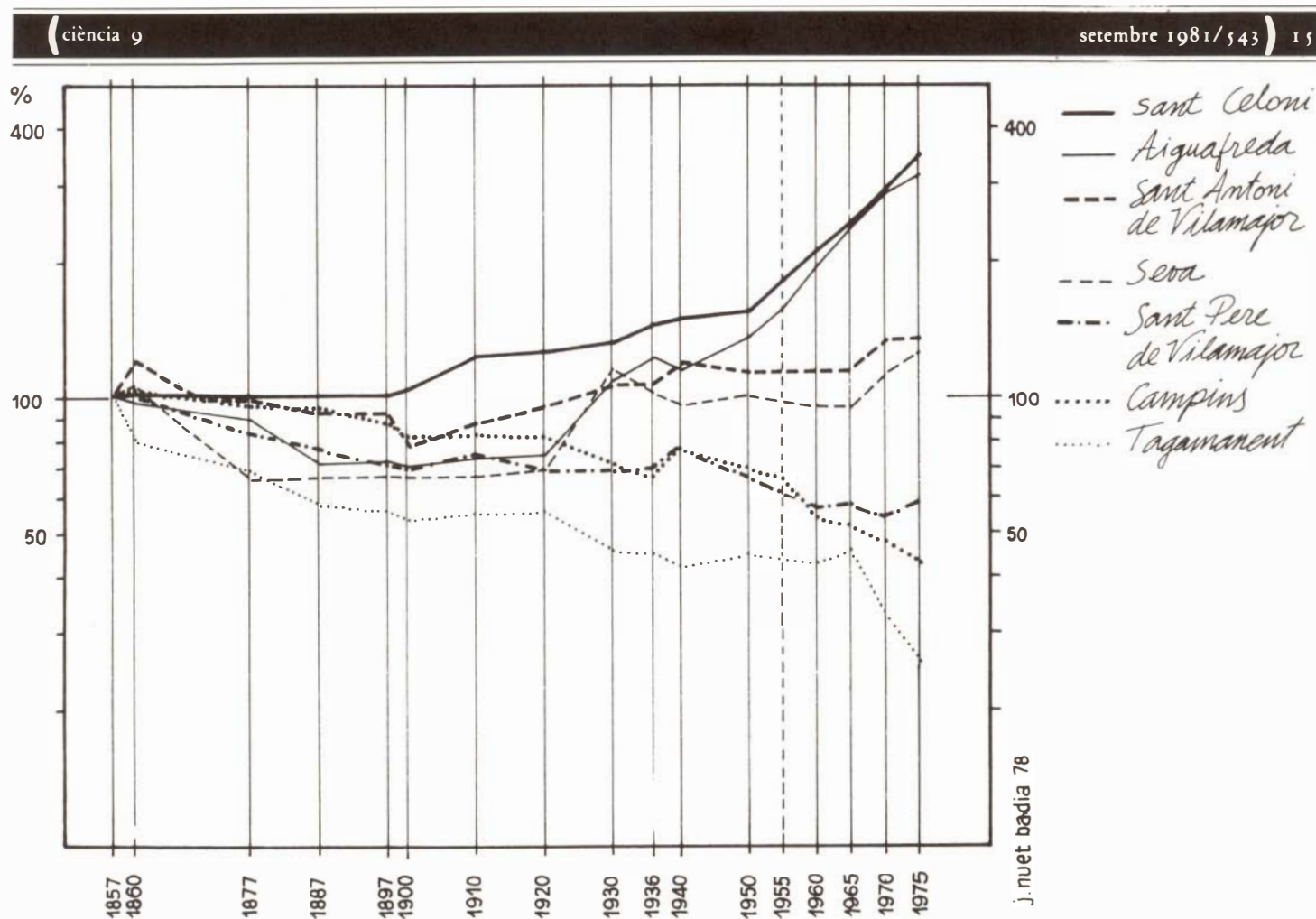
Des de temps molt reculats, l'home ha ocupat el Montseny i l'ha explotat en funció de les seves necessitats i possibilitats, segons les eines i les tècniques de què ha disposat i de la situació socioeconòmica i demogràfica de cada moment. A partir de les dades de què disposem, el Montseny fou ocupat en temps prehistòrics, sobretot als vessants inferiors i solells. Són citades troballes de destrals de pedra a Aiguafreda, el Brull, Seva, la Garriga, Montseny, la Batllòria i Sant Marçal. Un dels testimonis més clars de la presència de l'home durant el neolític són els megàlits trobats prop de Serra de l'Arca i a les Pinedes, entre Aiguafreda i el Brull. Prop del camí cap a can Bruï, voltat d'alzines, es pot observar un precís dolmen delicadament reconstruït. Les nombroses restes ibèriques descober-

tes al Brull (turó de Montgròs, puig Castellar), la Garriga, Samalús i Sant Esteve de Palautordera (prop del castell de Montclús) testimonien que la població humana fou ja important en acabar l'edat de ferro, com a mínim al peu de la muntanya i als vessants inferiors als 700 m. La instal·lació romana fou més sòlida, sostinguda per dues vies principals de comunicació que aprofitaven el pas del Congost (*via Ausa*) i la depressió del Vallès. Són nombroses les restes romanes, sobretot en la línia entre Sant Celoni i la Garriga.

És molt possible que s'estronqués el procés demogràfic a començaments de l'edat mitjana. A partir del segle IX ja es comença a disposar de documents més precisos i amb dades abundants. Les citacions escrites de cases fortes, castells, esglésies i petites aglomeracions de cases es fan cada vegada més nombroses. Entre els segles IX i X es troben citades la majoria d'antics nuclis i esglésies del Montseny. Un bon nombre d'esglésies romàniques col·laboren a evidenciar la intensa ocupació d'aquest temps: Breda, la Castanya, Cerdans, Samalús, Sant

ACTUALS DEL MONTSENY

Figura 1. Evolució de la població d'alguns municipis del Montseny, a partir de les dades dels cens existents.

Cristòfol de Monteugues, Sant Pere de Vilamajor, Sant Marçal, Tagamanent i Santa Magdalena (Mosqueroles). Ja el segle XII es disposa de notícies certes de l'existència d'algunes masies. D'aquest segle són les referències al primer hereu conegut de la Sala al Brull i del Pujol de Muntanya a Viladrau.

La influència dels monestirs i els castells no ha estat gran al Montseny. Les poblacions no nasqueren ni per fundació reial, ni per necessitat de buscar protecció, per tal com el Montseny no era situat en una regió fronterera amb els àrabs, almenys durant un llarg període de temps. La seva localització es justifica més aviat en funció de l'existència de deus, terres fèrtils i planes, vessants solells i confluència de camins i valls. D'aquí ve el caràcter es-

sencialment dispers del poblament.

De tota manera els castells i els monestirs no hi són del tot escassos. De castells, hi hagué el de Tagamanent, el del Brull, el de Montmany, el de la Força (Sant Pere de Vilamajor), el de Montclús i el de Montsoriu. D'aquest últim ens han arribat unes restes, malauradament en abandó total i degradació progressiva, que ens mostren clarament que es tractà d'un castell important d'unes dimensions poc corrents. Es construïren també un bon nombre de cases fortes, sobretot a la part encarada a la Plana de Vic, com la Sala de Viladrau i can Blanch d'Arbúcies. Dels monestirs i les abadies, només tingué una certa influència el monestir de Sant Salvador de Breda. Hi hagué abadies a Tagamanent, Santa Fe i Sant Marçal.

Les primeres xifres estadístiques aproximades que poseïm sobre la població del Montseny són obtingudes dels fogatges. S. Llobet cita els fogatges de 1359, 1376, 1378, 1470, 1483, 1497, 1515 i 1553. El conjunt dels fogatges ens fan veure l'existència d'una població dispersa, tant en els vessants com en les planes. En el fogatge de 1515 només Sant Celoni presenta una aglomeració relativament important. Hi ha nuclis incipients a Arbúcies, la Garriga, Santa Maria de Palautordera i Breda. En el mateix fogatge només se citen tres masies situades a més de 1.000 m d'altitud, totes elles a l'extrem occidental de la Calma, on és fàcil artigar gràcies al poc pendent i la blanesa del substrat. Es tracta del Bellit, el Bellver i l'Agustí.

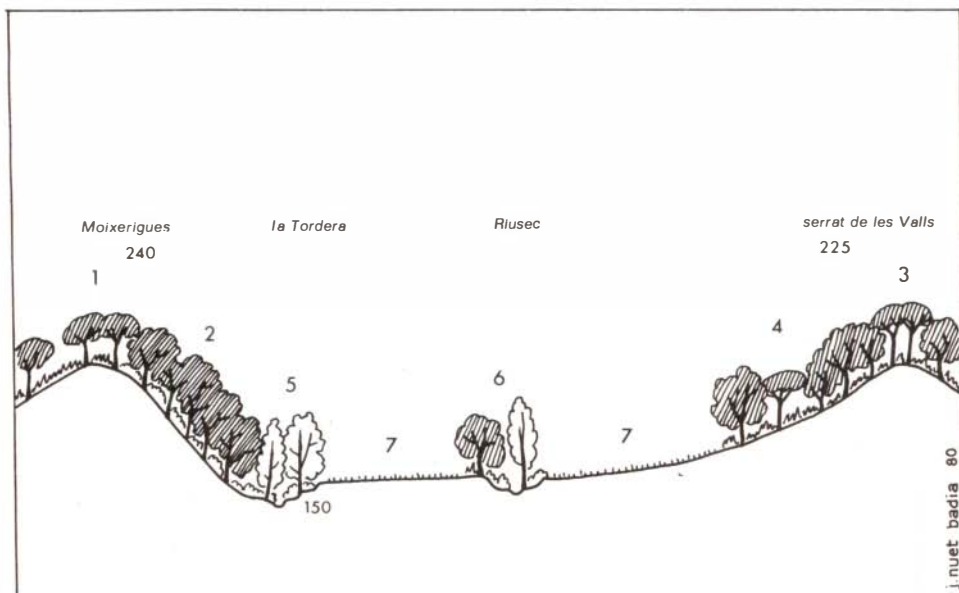

Figura 2. Perfil de la vegetació de la Vall de la Tordera des de Moixerigues fins a la serra de les Valls. 1: carena de Moixerigues, amb pinedes clares de pi pinyer i una brolla d'estepes amb farigola i cap d'ase; cap al sol, les pinedes són discontinues enmig de conreus o camps abandonats de fa poc, on abunden l'olivarda i el fenas de marge amb l'estepa negra. 2: obaga de Moixerigues, de boscos densos amb alzinar, suredes, pinedes de pi pinyer i boscos mixtos de pins i alzines amb brolles de bruc, estepes, argelaga negra i gastosa. 3: carena de la serra de les Valls, amb pinedes de pi pinyer i alguns alzinars amb brolles d'estepes, argelaga negra i gastosa; cap de l'obaga, hi ha alzinars amb algun clap de roures. 4: solell de la serra de les Valls, amb pinedes de pi pinyer, alzinars i plantacions noves i pinastre, amb brolles d'estepes i brucs i prats de fenas de marge. 5: bosc de ribera de la Tordera, amb pollancre i platans. 6: bosc de ribera del torrent de Riusec, amb platans; el marge del torrent està colonitzat per una franja d'alzines. 7: camps cultivats per a farratges sobre les planes al·luvials.

Diferents documents ens indiquen que la població del Montseny anà augmentant al llarg dels segles XVII i XVIII, fet testificat per la construcció de noves masies o habitatges. Però les terres més fèrtils ja eren ocupades, el que forçà a artigar-ne d'altres de menys productives, situades en indrets més pendents, obacs o més enlairats. D'aquí ve que es construïssin masies en llocs on ara ens fem creus que aquelles terres poguessin donar per viure. La pressió demogràfica forçà conrear terres pobres i en ambients inadequats. El nom d'aquestes cases (Casa Nova de..., Corral de...) ens mostra la dependència o el lligam amb d'altres de més antigues i fortes. Actualment encara constitueixen un mateix patrimoni familiar en alguns casos.

Durant el segle XIX s'arribà al sostre demogràfic. En la primera meitat de segle es construïen en cotes on ja és difícil la subsistència permanent. L'any 1860 eren 30 les cases o construccions situades per sobre dels 1.000 m. El Corral d'en Dalmau, la construcció establerta a més altitud, el Corral de Camprodon, Sant Andreu de la Castanya, Sant Segimon, la Casa Nova del Bellit i la Casa Nova de Vallfornés es troben per sobre del 1.200 m d'altitud.

Cap a mitjan segle XIX la tendència demogràfica s'inverteix. Ja es deixa notar la influència dels inicis de la industrialització i de la concentració de la població en pobles i ciutats. Aquest fet és manifest pels censos moderns. Ja a partir del primer cens, el 1857, es detecta un progressiu abandó de la muntanya (figura 1). L'abandó fou considerable fins a final de segle. Després s'atenuà, tot i que l'emigració no parà. S'accentuà els anys posteriors a la guerra civil, sobretot a partir del 1955, fins al moment actual. El Montseny no s'escapà pas de les tendències demogràfiques existents arreu: fort abandó de les activitats agropecuàries tradicionals, despoblament de la muntanya i concentració de la població en els pobles i les ciutats industrials.

El despoblament real del Montseny és més del que ens indiquen els cens i del

que es pot extreure de la figura 1. Les dades corresponen al total municipal, tant de la part de muntanya com de la plana. Als vessants de la muntanya el despoblament és intens en molts indrets. En canvi, a la plana o allà on hi ha el nucli principal, la població sol haver augmentat els últims anys. Quan el nucli és petit el resultat global sol ser una disminució; és el cas de Campins, Cànoves, el Brull, Fogars de Montclús, Gualba, Montseny, Riells, Sant Pere de Vilamajor o Tagamanent. Quan el nucli principal és relativament gran, el despoblament de la muntanya resta totalment desvirtuat, car el total municipal mostra un augment més o menys important, com passa a Arbúcies o a la Garriga.

En el moment d'escriure aquestes ratlles encara no disposem de la totalitat de les dades del cens corresponent a l'any 1980. Una anàlisi acurada d'aquest cens ens ha de donar nous elements per a estudiar la dinàmica poblacional del massís. Creiem no equivocar-nos gaire si afirmem que la tendència al despoblament s'ha mantingut, tot i que en alguns indrets s'ha constatat una certa estabilitat, fet que exigirà en el seu moment una reflexió ben seriosa a partir de les dades sobre l'activitat econòmica i de l'estructura d'edats dels residents permanents. Hem observat que una part de la població no viu pas del camp o el bestiar, sinó dels serveis que s'han establert recentment (restaurants, vigilància) o que treballen en alguna fàbrica, comerç o servei d'algun poble veí. Sembla també que l'edat mitjana de la gent que treballa al camp, al bosc o té cura del bestiar com a activitat principal és força elevada.

Alhora creiem haver constatat un fre relatiu en l'abandó del camp i de les activitats ramaderes i forestals. No són poques les masies ben actives on l'home ha sabut adaptar-se a les noves situacions socioeconòmiques i tècniques, tot mantenint l'economia mixta de la masia: camp, bestiar i bosc.

Un fenomen que s'inicià no fa gaire més d'una dècada i que afecta molt directament el massís és la conversió d'algunes

masies en residències secundàries, o la construcció de noves vivendes per a aquest mateix fi. Els resultats més immediats d'aquest fet són, per un cantó, la millora en les comunicacions i les condicions d'habitatge i, per l'altre, la desaparició de nombroses masies com a lloc de residència i centre d'explotació.

L'ACTIVITAT DE L'HOME AL MONTSENY

Caldria parlar molt del que l'home ha fet al Montseny. En aquest escrit només ens fixarem en els trets bàsics que tenen i han tingut importància en la formació del paisatge. Per a un coneixement més detallat de l'activitat tradicional del Montseny ens remetem a l'obra de S. Llobet *El medio y la vida en el Montseny*.

Com s'ha dit, l'home ocupà el Montseny i n'ha aprofitat els recursos des de la prehistòria. Cal imaginar-se que des de fa molt de temps l'home hi ha anat artigant replans i vessants per conrear verdures, llegums i cereals. De l'artigatge, en tenim testimonis recents en els anys que seguien l'última guerra espanyola.

Artigar és essencialment tallar i/o cremar un tros de bosc o de matollar i adobar-lo per sembrar. S'abandona al cap d'uns anys, un cop els sòls s'han empobrit i les collites són magres. Llavors s'artiga un altre indret.

Durant els últims segles la majoria dels conreus han estat permanents. Davant la pressió demogràfica i la demanda d'aliments calgué rompre pràcticament tots els replans i en els vessants es construïren feixes. Fins fa poc es tractava essencialment d'una economia de subsistència. L'excedent sortia com a fusta, carbó, carn o llet. Això ha estat cert sobretot durant tota la primera meitat d'aquest segle.

No es pot comprendre l'activitat de l'home del Montseny fora del sistema tradicional en el qual la masia és alhora el lloc de residència familiar i el centre

Figura 3. Representació esquemàtica de diferents estadis de l'estat de la vegetació dins de l'estatge de l'alzinar típic sobre substrat silici (argiles, esquistos, granit). S'ha considerat la vegetació en tres situacions topogràfiques diferents: A en relleu pla, B en fondalada i C en carena. De cada situació topogràfica s'han escollit cinc estadis representatius dels molts que es poden trobar de fet.

A-1. Alzinar en estat òptim, sense intervenció humana ni d'altres impactes exteriors que el modifiquin, almenys de fa un segle.

A-2. Alzinar en estat d'explotació intensiva que, tanmateix no el destrueix.

A-3. Pineda amb pins alts, sobretot de pi pinyer, amb un sotabosc dens, d'arbustos nombrosos, algunes lianes i alzines d'escassa alçaria.

A-4. Brolla d'estepes amb algun bruc, amb pins o sense.

A-5. Prats de fenas de marge i d'olivarda amb algun pi plantat, sobretot el pinastre, formats en els conreus abandonats de poc.

B-1. Alzinar dens i alt, semblant a A-1, als vessants, i a un bosc de ribera, a la fondalada.

B-2. Alzinar dens als vessants amb un bosc discontinu de ribera a la fondalada, on s'inicia la formació d'una bardissa.

B-3. Alzinar, pineda o bosc mixt d'alzines i pins amb brolles als vessants i amb una bardissa densa a la fondalada.

B-4. Brolles d'estepes i brucs als vessants i bardisses amb robínies o altres caducifolis diversos a la fondalada.

B-5. Brolles d'estepes amb prats secs als vessants, parcialment sense vegetació i amb una erosió molt activa.

C-1. Alzinar alt i dens arreu, amb un sotabosc generalment molt pobre.

C-2. Alzinar amb nombrosos arbustos als vessants i un alzinar aclarit de sotabosc dens o amb pins acompanyats d'una brolla d'estepes a la carena.

C-3. Pineda amb brolles d'estepes amb algun bruc als sectors de menys pendent.

C-4. Brolla d'estepes i brucs amb clarianes sense vegetació a la carena.

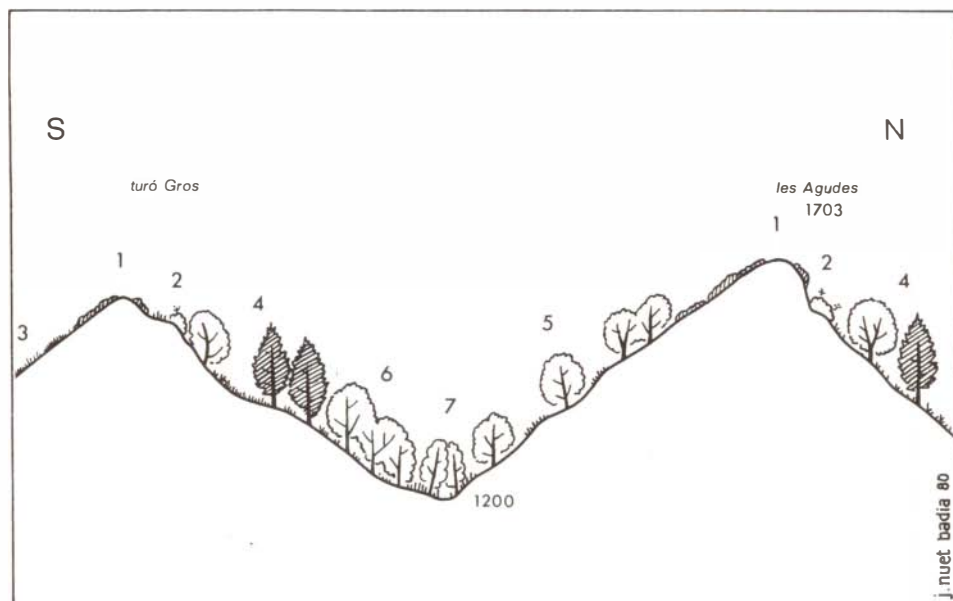
C-5. Brolla d'estepes molt clara amb caps d'ase, farigoles i altres plantes adaptades a llocs molt assolats i sols pobres.

d'explotació. L'hereu és l'eix d'aquesta estructura familiar i econòmica. Entorn de la masia s'aplega tota una família composta no solament de pares i fills, sinó d'altres membres de la família, so-

vint formada per tres o quatre generacions, de germans, oncles i mossos. Com a centre d'explotació la masia és el lloc de treball, d'aprofitament dels recursos de la terra, dels conreus i de la trans-

formació dels productes collits. La casa, els camps, el bestiar i els homes constitueixen una unitat indissoluble que s'autoabasta i s'autoregula. L'equilibri entre els diferents elements és mantingut

Perfil de la vegetació del Matagalls: 1: matollar de ginebró als vessants culminants, 2: cingles amp clapes de ginebró: megafòrbia a peu de cingle. 3: prats diversos pasturats, amb falguera aquilina. 4: clapes de fageda acidòfila al soler. 5: fageda densa a l'obaga, amb clapes i exemplars aïllats d'avets. 6: falguerar dens de falguera aquilina amb un prat dens i continu. 7: jonqueres a les fondalades. 8: prats secs de carena sua, amb falguerar de falguera aquilina. 9: matollar d'aranyoner, bardissa, landa de ginestell, bruguerola i brucs, en contacte amb l'estatge de la fageda i el de l'alzinar muntanyenc. 10: alzinar muntanyenc.

per mútua defensa. S'explota el medi sense arribar a límits que puguin comprometre la continuïtat de l'aprofitament i es desencadenin processos irreversibles de degradació. La mateixa experiència de l'home s'anà acumulant de pares a fills. L'home del Montseny és un gran coneixedor de la seva muntanya i de com s'han de tractar els sistemes naturals perquè aquests no es malmetin, i a la fi es girin contra ell. Sense cap por es pot dir que hi ha una adaptació mútua. L'home s'ha anat adaptant al medi, i aquest a l'home.

Bona part dels replans o els vessants poc inclinats, sobretot on hi ha un bon gruix de dipòsits superficials recents, han estat convertits en conreus. Quan el pendent augmenta s'ha construït feixes amb parets de pedra seca o amb marges de terra en els indrets argilosos. Dominen els cereals, els farratges i, secundàriament, les hortalisses per al consum propi. Al peu del Montseny, en contacte amb el Vallès i el Congost, es plantaren força oliveres i vinya quasi arreu dels vessants solellosos. Amb el despoblament de la muntanya i, en general, amb l'abandó de les activitats agropecuàries, bona part dels camps han estat abandonats, sobretot els situats en els vessants més inclinats, els més enlairats i els pròxims a les poblacions més importants. D'oliverars i vinyes, en resten poquíssims.

El bosc ha estat aprofitat de maneres ben diferents —fusta, suro, llenya, carbó, fruits dels arbres (pinyes, glans, castanyes), soques de bruc, etc. Tot plegat ha donat molta feina i força beneficis, ben variables al llarg del temps. Precisament en funció d'aquest benefici i en general de la demanda dels productes del bosc, aquest s'ha aprofitat i tractat de manera diversa. Documents antics ens parlen que els avets del Montseny eren tallats per a la construcció dels vaixells; davant una forta demanda de carbó, els boscos (alzinars, fagedes, rouredes) foren molt aprofitats arreu; es plantaren extenses castanyedes perquè el castanyer creix més ràpidament i recte que el roure i l'alzina; s'han mantingut les suredes aclarides i

ben estassades per obtenir un suro de bona qualitat i poder-lo pelar amb facilitat.

Durant les últimes dècades l'aprofitament del bosc s'ha modificat molt, tant pels canvis en la demanda del mercat, com per les millores tècniques o per l'encariment de la mà d'obra. De carboneres, ja no se'n fan, el suro és poc demanat i és possible arribar a qualsevol indret del massís amb un tractor o camió. La disminució de les pastures, la desaparició de les artigues i l'abandó d'alguns camps han fet que el bosc espontàniament sigui avui més extens del que fou fa un segle. Alguns antics conreus han estat repoblats amb diverses coníferes (pins, avets, pícs, cedres).

Les pastures tingueren en el Montseny una gran importància i la seva empremta en el paisatge fou i és considerable. L'existència de replans enlairats, com la Calma i Santa Fe, i de vessants relativament poc inclinats, com els del Matagalls, han fet possible l'establiment de pastures. Al Montseny hi ha un sistema propi d'aprofitament de les pastures, mitjançant la figura dels *emprius*, un tipus de propietat comunal de diverses persones, les quals poden menar-hi els seus ramats i aprofitar-ne la llenya, la fusta i altres productes. Hem calculat una mitjana pels volts de 4.000 caps de bestiar oví durant els últims anys. S. Llobet en calculà 7.700 caps pels anys quaranta.

Els *emprius* i en general les pastures han jugat un paper important en la formació del paisatge actual. Costa imaginar-se la Calma i els extensos vessants del Matagalls i del Turó de l'Home, ara ben desforestats, coberts de densos alzinars i fagedes. Si fos així, el Montseny tindria una fesomia ben diferent. És possible que bona part de la desforestació no sigui conseqüència directa de la necessitat de pastures. Creiem que les pastures més aviat han consolidat un paisatge derivat de l'artigatge o dels incendis. Un bosc, un cop tallat o artigat, es restitueix lentament. En l'artiga abandonada, hi creix un herbei i una landa, que més o menys tard

evoluciona cap a un bosc. Però aquesta espera es fa llarga i no és mantinguda per l'home, que torna a cremar la landa al cap de pocs anys, sigui per a una nova artiga, sigui per eliminar els arbusts i facilitar el creixement de les herbes. Aquesta tècnica d'aprofitament s'ha mantingut fins avui. L'acció centenària ha donat lloc a la formació d'un paisatge ben característic i en equilibri amb el tipus d'explotació. Els sòls forestals ja no hi són i només es troben sòls prims, més o menys àcids.

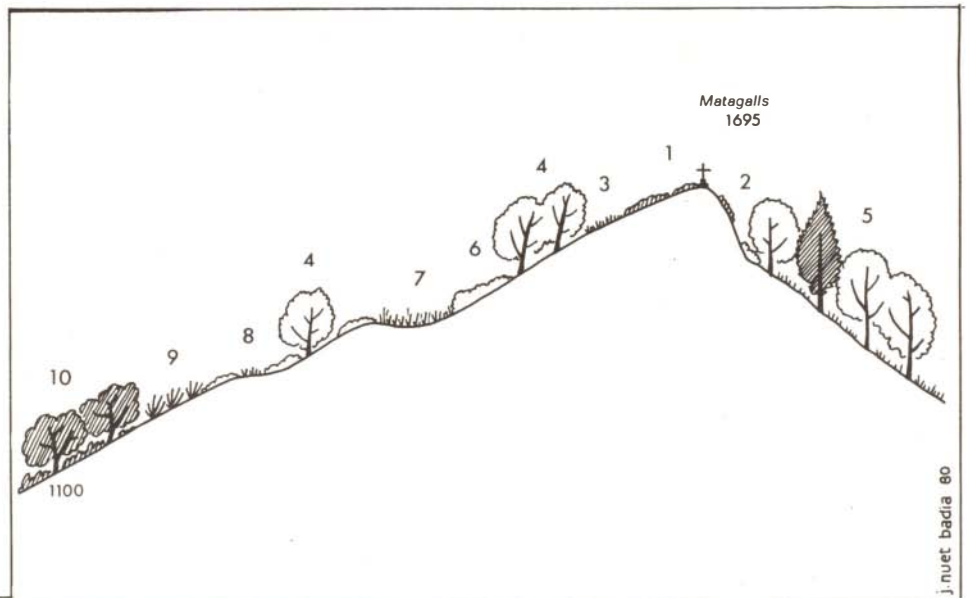
Un cas extrem d'aquest paisatge és el del matollar de ginebró format a les carenes i els vessants més enlairats del Matagalls i del Turó de l'Home - les Agudes. Fins els botànics hi han definit un estatge de vegetació. Creiem que d'una manera ben natural, sense la presència de l'home amb els seus ramats, aquests matollars serien reduïts i que la vegetació espontània seria bàsicament una fageda.

Hi ha altres activitats humanes que han deixat una empremta en el paisatge. Algunes ja són històriques, com la recollida de neu durant l'hivern i la seva conservació en pous fins a l'estiu, d'altres són ben noves, com l'obertura de noves carreteres o la instal·lació de nous serveis, i, sobretot, la presència multitudinària de visitants i de vehicles que, amb el seu trepig, les seves deixalles o els seus sorolls, deixen al Montseny un impacte de conseqüències imprevisibles.

EL PAISATGE, TESTIMONI DE L'ACTIVITAT HUMANA

És impossible comprendre la dinàmica i la fesomia del paisatge actual del Montseny sense conèixer a fons l'activitat de l'home al llarg de tota la seva història. Ja n'hem exposat alguns dels trets fonamentals, derivats de l'artigatge, els conreus, les pastures i l'aprofitament del bosc. Cal

Figura 4. Perfil de la vegetació des del Turó Gros fins a les Agudes. 1: carena culminant del turó Gros i de les Agudes amb matollar de ginebró, amb esqueis. 2: megaforbies o formació de gran berbes a peu de cingle o d'esqueis. 3: landa de bruguerola amb falguera de falguera aquilina i prats diversos als vessants de solell. 4: fageda culminant a l'obaga amb clapes o exemplars aïllats d'avets; hi són freqüents els indrets amb tarteres i esqueis. 5: fageda acidòfila amb descàmpsia flexuosa; fageda clara amb tarteres i esqueis. 6: fageda amb buixol. 7: bosc de ribera amb verns.

analitzar el paisatge globalment, prenent ara l'acció antròpica i els elements físics i biològics, amb les seves constants interrelacions. En els nostres estudis hem analitzat diferents indrets i situacions, dels quals presentem alguns exemples.

El perfil de la figura 2 representa el tall a la vall de la Tordera entre Santa Maria de Palautordera i Sant Celoni. Expressa un prototip de paisatge actual del fons del Vallès. Hom pot imaginar-se'l sense la intervenció de l'home. Llavors el paisatge segurament seria constituït per una verneda a les ribes dels cursos permanents d'aigua, una omeda/pollancreda en les planes al·luvials inferiors, una roureda a les planes al·luvials mitjanes i els peus de vessant i obacs de turons, i alzinar a la resta. En la figura s'ha representat el paisatge de fa cinc anys, molt diferent del que era fa cent anys i també del que ara mateix hi ha. Com a exemple, els paisatges senyalats pels números 1 i 4 eren fa un segle vinyes amb alguns camps de cereals i el 2 era parcialment conreat (posteriorment fou repoblat amb pi pinyer i ara hi domina un alzinar). L'indicat pel número 7 és ja ara parcialment ocupat per vivendes i algunes indústries, i el 4 és en bona part urbanitzat. Ben segur que si reculéssim més anys en la història, hi descobriríem a cada moment un paisatge organitzat de manera diversa. És clar que d'aquí a uns anys també hi podrem observar un paisatge desconegut ara. Nosaltres, els homes, tenim la paraula.

Hem intentat expressar l'evolució d'aquest paisatge a partir d'un camp abandonat d'una manera simple i esquemàtica. La successió correspon a un replà d'un turó i és representada en tres situacions topogràfiques. Les possibles etapes són molt més nombroses i depenen de la topografia, el substrat, el sòl, el clima i la intervenció passada i actual de l'home (figura 3).

En la figura 4 es representen els perfils dels dos cims del Montseny, el del Matagalls i el del Turó Gros - les Agudes. En aquests casos pot costar un xic més imaginar-se com seria el paisatge sense la

intervenció de l'home. Sens dubte seria força diferent del que ara podem contemplar. A les vores de les rieres hi hauria una verneda i els vessants serien totalment coberts de boscos, llevat d'alguna paret rocosa ben vertical. La comunitat dominant per sobre de 1.000-1.200 m d'altitud seria la fageda, l'alzinar per sota d'aquestes cotes i l'avetosa en els indrets obacs entre 1.300 i 1.600 m. Als cingles i els esqueis possiblement hi hauria comunitats específiques no fàcilment imaginables: presència d'arbres de diferents espècies com el mateix faig, la moixera, la moixera de guilla, el grèvol, el teix, amb alguns arbusts com el corner, el ginebró, el bàlec i la bruguerola, i nombroses herbes pròpies d'aquest indret (herba de Sant Segimon, asarina, diverses falgueres). Les tarteres i les pedrusques serien en bona part colonitzades pel bosc. Ara hi trobem un domini de matollars de ginebró i bruguerola, falguerars i prats en els vessants exposats a migdia, una desforestació total a les carenes i els cims i domini del bosc en els vessants obacs. L'avetosa ocupa espais més reduïts del que seria espontàniament.

Aquests dos exemples són prou allisonadors per a fer-nos veure el paper que ha jugat l'home en la formació de la fesomia i la dinàmica del paisatge. N'hi ha molts d'altres. Només cal passejar-se pels vessants que s'enfilen entorn del Congost per a descobrir nombroses restes d'antics conreus: feixes esglaonades i runes d'antigues masies, en bona part ocupades per alzinars o pinedes amb brolles. Mireu també algunes rouredes de l'entrada a la vall de Santa Fe; sota els roures es conserven les parets de pedra que sostingueren les feixes. Més espectacular és el canvi de paisatge en moltes obagues de Riells, Arbúcies o Viladrau, on l'home ha plantat castanyers. El castanyer és un arbre introduït i ocupa extensions remarcables al Montseny, a les Guilleries i al Montnegre.

Quantes masies voltades de conreus hi hagué la localització precisa de les quals ara desconeixem? Com era el paisatge, per exemple, en el moment de màxima

esplendor del poblat ibèric de Montgròs (el Brull)? Com era la muntanya de Montsoriu en el moment en què en el seu castell hi havia molta activitat? Qui diria que al peu mateix de Campins hi hagué una bona pedrera d'on s'extreia la calcària per obtenir ciment? La carretera volta part de la pedrera i dels forns on es coïa la pedra, abandonats només fa mig segle. En alguns indrets el paisatge és capaç de restituir-se en pocs anys cap a formes semblants a les originàries.

Per acabar, volem reproduir una frase que un propietari ens digué fa un temps amb un cert to irònic envers els científics i els planejadors del territori: "Allà dalt, a la roureda, no ens deixen tocar res perquè ho han declarat reserva natural; els savis diuen que hi ha plantes de gran valor i que hi han estat sempre, que es tracta d'un indret molt especial i únic; però el més curiós és que el meu avi tenia una vinya en aquest mateix indret." Amb aquesta frase pretenem fer comprendre millor, per un cantó, la rapidesa d'algunes successions vegetals, i, per l'altre, que qui millor coneix la muntanya, el bosc i el funcionament dels sistemes naturals són especialment els qui han viscut sempre a la muntanya, els qui l'han estudiada des de petits perquè en viuen.

(Josep M. Panareda i Clopés)

Materials de lectura

- Llobet, S. *El medio y la vida en el Montseny*. C.S.I.C. Barcelona, 1947. 518 pàgs.
 Panareda, J.M. *L'estructura i la dinàmica del paisatge actual del Montseny: els impactes humans sobre els sistemes naturals*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1978. 571 pàgs.
 Panareda, J.M. *Itinerari geogràfic al Montseny*. Departament de geografia, Universitat de Barcelona, 1980. 59 pàgs.
 Ribot, P. i Camprubí, R. *El Montseny*. Edicions Destino. Barcelona, 1975. 327 pàgs.